

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK 130.2“19”

1 Bidet, J.

32:1

Priljeno: 20. rujna 2009.

Upitna moderna

Nekoliko razmatranja polazeći od *Opće teorije moderne* Jacquesa Bideta

STEFANO PETRUCCIANI*

Sažetak

Teorija moderne Jacquesa Bideta fascinantan je istraživački pothvat koji nas na izazovan način sučeljava s nizom ključnih teorijskih i praktičnih problema. Tekst se usredotočuje na pojmove metastruktura, dominacija, klase i demokracija. Najvažniji je pojam “metastruktura”, koji valja razumjeti kao cjelinu resursa koordinacije i legitimacije (na ekonomskoj, pravopolitičkoj i kulturnoj razini – prevladavanje svakog transcendentnog poretka) koji su građanima moderne na raspolaganju, a koji se mogu kombinirati na više različitih načina, u raznovrsnim strukturama moderne. Kako razumjeti ontologijski status te metastrukture? Potpun odgovor na to pitanje suočava nas s drugim pitanjem: može li se pružiti znanstveno objašnjenje geneze te moderne (meta)strukture? Ako je dakle metastruktura neka vrsta opće gramatike moderne, društvene su strukture aktualizacija mogućnosti metastrukture prema spektru koji ide od krajnosti planskog kolektivizma do krajnosti liberističkog kapitalizma. Stoga se dvojnost moderne očituje u tome što je obilježuje s jedne strane univerzalistička legitimacija, a s druge ustrajnost oblika dominacije (klasne). Prema Bidetu, u kapitalizmu će se uspostaviti dominantna klasa s dva pola, vlasništvom i kompetencijom, koja odgovaraju isprepletenosti tržišta i organizacije u tom obliku društva. Stoga pokušaj emancipacije od dominacije vlasnika, u slučaju planskog kolektivizma, do maksimuma razvijajući organizacijsku dimenziju da bi se na egalitarniji način zadovoljile društvene potrebe, nužno vodi u dominaciju organizatora. No teza da u kapitalizmu dominantna klasa ima dva pola (vlasništvo i kompetencija) izložena je prigovoru da o drugom polu te klase (upravljачa) kaže ujedno i previše i premalo. Naime ostaje nejasno kako misliti jedinstvo kapitalističke dominacije u pluralnosti sfera društvene moći; a ako je, naprotiv, potrebno odustati od tog jedinstva, zašto se ograničiti samo na dva pola? Zaključno se problematiziraju dva pitanja koja se autoru čine od-

* *Stefano Petrucciani*, izvanredni profesor političke filozofije na Filozofskom fakultetu rimskog sveučilišta La Sapienza i voditelj Departmana filozofijskih i epistemologijskih studija. Glavno djelo: *Ragione e dominio* (Rim, 1984), posvećeno kritičkoj teoriji društva Adorna i Horkheimera.

lučujućim: u kojoj se mjeri nejednakosti vezane uz vlasništvo ili kompetenciju mogu označiti kao klasni odnosi ili oblici dominacije? I kakva je relacija između raznovrsnih modaliteta klasnih odnosa ili odnosa dominacije i ustanova moderne poliarhijske demokracije koja u svom središtu ima višestranačje?

Cljučne riječi: moderna, kapitalizam, metastruktura, klasna struktura, dominacija, demokracija, Bidet, Marx, Habermas

Smatram da teorija moderne koju Jacques Bidet već godinama razvija pripada najvažnijim doprinosima koji se mogu naći u suvremenom filozofijskom scenariju. Počevši od prve *Teorije moderne*, koja se pojavila u Francuskoj 1990, Jacques Bidet je objavio djela (*Opća teorija moderne – TG, Objašnjenje i rekonstrukcija Kapitala – ERC, Altermarksizam – AM*) u kojima je razvio svoje teorije kroz istinski *work in progress*, koji ni danas još nije završen, koji je još u tijeku elaboracije.

Izložio bih nekoliko razmatranja glede toga fascinantnog teorijskog pothvata i pokušao istaknuti nekoliko pitanja koja, po mom sudu, predstavljaju problem ili ostaju otvorena. Usredotočit ću se na nekoliko ključnih riječi kao što su: metastruktura, dominacija, klase i demokracija.

1. Metastruktura

Pitanje (i izraz) metastrukture jest, po mom sudu, ono koje ponajbolje karakterizira originalnost i osebujnost teorijskog izlaganja Jacquesa Bideta. Mislim da se može postaviti polazeći s dvaju različitih stajališta ili pak od dvaju pitanja koja su u izvorištu te veoma zanimljive teorijske inovacije.

Prvo pitanje tiče se tumačenja Marxova *Kapitala* (čemu je Bidet posvetio dvije knjige: *Što da se radi s Kapitalom?* i *Objašnjenje i rekonstrukcija Kapitala*) i posebice složenog odnosa koji se u Marxovu djelu uspostavlja između dimenzije tržišta (točnije, jednostavne robne proizvodnje) i dimenzije kapitala. Kakvo je značenje te dimenzije koja je Marxu potrebna da bi proizveo kategoriju kapitala, ali koja nije neka istinska povijesna faza? Kako treba misliti prijelaz s novca (tržišta) na kapital? Prema Bidetu, polazna je točka da je taj prijelaz nemoguće pojmiti dijalektički, tj. kao razrješenje proturječja između ograničenoga i neograničenoga koje je novcu inherentno. Valja dakle izmijeniti način na koji se misle ta dva momenta, kao i odnos između njih. Marksističke teorije svagda su *Kapital* tumačile, radi se o tome da se on preobrazi!

Drugo pitanje koje je, po mom sudu, u izvorištu izumljivanja metastrukture jest zahtjev da se razbije identifikacija moderne i kapitalizma te prevlada progresivistička teleologijska vizija prema kojoj ćemo nakon kapitalizma imati socijalizam i komunizam. Smatrajući da smo dosada shvatili da čak i prijelaz iz kolektivismu u kapitalizam, iz socijalizma u kapitalizam jest povijesna mogućnost i da možemo

imati kapitalizam nakon socijalizma, valja napustiti svaku *veliku pripovijest* i svaki teleologizam da bismo razvili teoriju moderne koja je kadra misliti socijalizam i kapitalizam kao otvorene mogućnosti u moderni koje se smještaju na *istu* povijesno-temporalnu razinu. Riječ je dakle o teoriji koja je mišljena i zato da bi se razumio pad realnog socijalizma iz 1989, premda Bidet u predgovoru svoje prve *Teorije moderne* (1990) piše da je knjiga već bila bitno završena u vrijeme događaja iz 1989.

Dakle što je metastruktura? Da bismo je razumjeli, valja nam ponajprije pojasniti, navodim Bideta, ovo: “ono navlastito moderne, koja ne poznaje nikakav transcendentni zakon, jest upravo antitetičko su-podrazumijevanje interindividualne ugovorne sposobnosti, privatne slobode, i sposobnosti ugovaranja svih zajedno, utvrđivanja zajedničkog poretka jednakim sporazumom sviju”. “Poopćena tržišna pretpostavka ide ukorak s pretpostavkom o svakome i svima kao slobodnima, jednakima i racionalnima [...] No takve su osobe, kao takve, sposobne međusobno se sporazumjeti o svrhama i sredstvima te zajedno odabrati dijelove koji će biti prepušteni tržištu, koje im se ne može nametnuti kao zakon ekonomije.”¹ Metastruktura je prije svega neizbježna *referenca*, bez koje moderna društva ne mogu, na principe jednakosti, racionalnosti i slobode (AM, 48). Društveni se poredak predstavlja kao relacija između jednakih, strukturirana prema principima ekonomske racionalnosti i političke legitimnosti. Metastruktura dakle sadrži dva aspekta, aspekt ekonomske racionalnosti i aspekt pravno-političke umnosti, a svaki od njih ima dva pola. Dva pola razumskog (ekonomskoga, *Verstand*) lica jesu tržište i organizacija, dok su dva pola umnog (političkoga, *Vernunft*) lica interindividualna kontraktualnost i centralna kontraktualnost, privatna autonomija i javna autonomija (ERC, 171). Između prva dva postoji odnos “isprepletenosti” (budući da u modernoj ekonomskoj koordinaciji uvijek postoje aspekti tržišta i organizacijski aspekti, premda su isprepleteni u različitim omjerima), a između druga dva odnos “su-podrazumijevanja” (ERC, 168) i su-izvornosti. “‘Sloboda modernog čovjeka’, definirana su-izvornošću osobne autonomije i javne autonomije, isključuje, pod prijetnjom samoukidanja, mogućnost (kako to hoće liberalna teza, uočljiva kod Rawlsa) uspostavljanja relacije prioriteta između onog što se, počevši od Benjamina Constanta, polemički – i neprimjereno, s obzirom na to da razdvaja – nazivalo ‘slobodom starih’ i ‘slobodom modernih’” (ERC, str. 171).

Treći izraz u metastrukturnom trinomu jest riječ, diskurzivna neposrednost. Deklaracija diskurzivnosti ustvrđuje da “naši odnosi ne mogu biti legitimno uređeni u funkciji prirodne nadmoći jednih nad drugima, nego samo preko diskurzivnog sporazumijevanja, zahvaljujući kojemu su vlasti uspostavljene i kontrolirane”

¹ J. Bidet, *Meta/strukturna rekonstrukcija “Kapitala”*. Tekst je bio izložen na skupu o Marxu (u ožujku 2004) i u talijanskom je prijevodu objavljen u knjizi: Musto Marcello (ur.), 2005: 281-292.

(TG, 16). “Sve je podređeno sporazumijevanju između svih, tj. kriteriju poopćavanja onoga što je prihvatljivo svima” (TG, 17). Taj kriterij dakle treba urediti dio koji društvo prepušta tržištu ili pak organizaciji, odnose i razmjere između privatne slobode i javne slobode, između liberalizma i demokracije.

Pokušamo li dati sažetak, mogli bismo kazati da metastruktura jest cjelina resursa koordinacije i legitimacije (na ekonomskoj, na pravno-političkoj i na kulturnoj razini – prevladavanje svakog transcendentnog poretka) koji su građanima moderne na raspolaganju, a koji se mogu kombinirati na više različitih načina, u raznovrsnim strukturama moderne (kapitalistička društva, socijalistička društva itd.). U prvom redu dakle metastruktura je individuacija polja mogućnosti. Ona tvori “u svojoj neodređenosti, polje mogućega” (TG, 51). Važno je podcrtati kako nam teza o metastrukturi kazuje da koordinacija društvenog djelovanja u moderni mora proći kroz posredovanja. U toj je točki, po mom sudu, Bidet bliži Habermasu i veoma kritičan spram Marxa iz *Kapitala*. Marx sebi predočuje komunizam (ERC, 78) kao transparentnu i neposrednu kooperaciju između individua koje proizvode prema planu i previđa činjenicu da je netržišna kooperacija moguća samo zahvaljujući posredovanju organizacije te da pojam neposredne kooperacije valja razlikovati od pojma organizacije prema planu (za kritiku Marxa u toj točki vidi ERC, 177 i dalje). U moderni mi dakle stupamo u odnose uvijek preko kompleksnih posredovanja, čak i ako suprotno Habermasovim *medijima* ta posredovanja ne koloniziraju svijet života, nego tvore medije regulacije/koordinacije koji također postaju, vidjet ćemo, činitelji klasne dominacije. Ali metastruktura nam kazuje i to da se ta regulacija, u moderni, mora legitimirati pred slobodnim, jednakim i racionalnim građanima.

Da bismo metastrukturu odgonetnuli, valja podcrtati drugu odlučujuću točku: riječ je o deklaraciji slobode/jednakosti/racionalnosti koja se paradoksalno nadaje polazeći od odnosa klasne dominacije, unutar dijalektike dominacije i emancipacije gdje jedni (vladajući) slobodu/jednakost/racionalnost obznanjuju kao prisutnu, a drugi (podvlašteni) kao ono što tek treba da bude. To je ono što Bidet definira kao *amfibologiju* metastrukture (ERC, 215; TG, 38). On ističe: “Ona je u vezi s time što se ono koje je postavljeno kao pretpostavka ne da razumjeti samo kao *common sense* moderne, kao zajednička kultura, nego kao *pretenzija*. A ona se kao takva uvijek dijeli na pretenziju da *to jest* i da *to treba da bude*, što je shema emancipacijske borbe [...]”

No pitanje koje se postavlja jest: kako trebamo razumjeti ontologijski status te metastrukture? U *Općoj teoriji moderne* (TG, 36-37) Jacques Bidet piše da je riječ o nekoj vrsti “povijesnog transcendentala”. Riječ je o zajedničkoj kulturi moderne (ERC, 214), o njezinoj pretpostavci (Marx je također u *Kapitalu* govorio da je u moderni jednakost postala pučkom predrasudom), ali ne samo o njoj. Navodim Bideta: “ta pretpostavka jest međutim samo utoliko ukoliko je postavljena: samo,

kaže Marx, kapitalistička 'struktura' postavlja robnu/tržišnu metastrukturu, tj. robni oblik proizvodnje, prema njegovu pojmu, u njegovoj općosti [...] Metastrukturu ipak ne bismo mogli otpustiti u nebitak, u puko 'trebanje'. A upravo spoznaja njezina ontologijskog statusa, njezina statusa društvenog bitka, a ne samo njezino odgonetanje kao 'zbiljske apstrakcije' jest tada dijalektičkom zadaćom". No mislim da bi se za istinski odgovor na to pitanje također trebalo zapitati: *može li se pružiti znanstveno objašnjenje geneze te moderne (meta)strukture?* I koji tip objašnjenja: kulturalističko (polazeći, primjerice, od krize transcencije srednjeg vijeka u talijanskom humanizmu XIV. stoljeća) ili pak materijalističko objašnjenje (polazeći od krize feudalnog gospodarstva i rađanja modernih tržišta)? Ili pak 'meta-strukturalizam' Jacquesa Bideta dopijeva do točke da odbacuje pitanje geneze? Vjerujem da je legitimno zatražiti malo jasnoće u toj točki, stoga sam veoma zadovoljan što je Jacques Bidet na ovom skupu rekao da je odnos između metastrukture i povijesti predmet njegove nove knjige.

2. Dominacija i klase

U odnosu između metastrukture i društvenih struktura mogu se iznijeti na vidjelo dva aspekta: s jedne strane, strukture su aktualizacija mogućnosti metastrukture prema spektru koji ide od krajnosti planskog kolektivismu do krajnosti liberističkog kapitalizma. S tog je stajališta metastruktura neka vrsta opće gramatike moderne. S jedne strane, strukture su – a upravo ovdje nalazite ponovno ispisivanje odnosa koji Marx ustanovljuje između tržišta i kapitala – preokretanje slobode/jednakosti/racionalnosti u klasnu dominaciju, kao što se jednakost i sloboda sfere robne proizvodnje/prometa kod Marxa preokreću u kapitalističku eksploataciju. Moderni se odnosi eksploatacije skrivaju dakle iza pretpostavki o jednakosti, slobodi i racionalnosti (TG, 34). Drukčije rečeno, problem koji se s tog stajališta postavlja jest u poimanju toga kako se pretpostavljena jednakost može preokrenuti u klasnu dominaciju; odnosno kako nam valja misliti paradoksalnu implikaciju u moderni u kojoj s jedne strane imamo univerzalističku legitimaciju i potvrdu jednakosti prava, a s druge ustrajnost oblika dominacije, koji se s marksističkog stajališta mogu označiti (kako to čini Jacques Bidet) kao klasna dominacija.

No radikalna je Bidetova novost u odnosu na Marxa u tome što su, prema Bidetu, oba modaliteta moderne koordinacije (tržište i organizacija) klasni činitelji, odnosno ustanove koje u svom okrilju sadrže mogućnost, ili bolje tendenciju, uzrokovanja klasnog odnosa. Valja dakle objasniti vezu između deklarirane jednakosti i dominacije, a također i tezu da odnosi dominacije mogu poprimiti dva oblika – rekao bih, vlasnički kapitalistički modalitet i organizacijski upravni modalitet. Fundamentalna točka, kaže nam Bidet, jest pozicija jednakoslobode [égalité] polazeći od situacije u kojoj su, primjerice, već strukturirane nejednakosti vlasništva, dakle

klasne razlike. "Drugim riječima", kaže nam Bidet, "metastruktura nije nikad postavljena drukčije doli u modernoj klasnoj strukturi." Dobro, ali koji je razlog da se klasna struktura neprestance reproducira u "egalitarnoj" moderni, a ne samo u kapitalističkim oblicima, pa i u organizacijskim oblicima kolektivizma? Ako je moguće dati odgovor na tako složeno pitanje, on bi mogao biti da je moderna deklaracija slobode/jednakosti/racionalnosti dana u interpretacijskom obzoru u kojem su nejednakosti vlasništva i kompetencije doista priznate (vidi lokovsku pohvalu vlasništva zadobivenog radom i kantovsku pohvalu individualnih zasluga), pa su dakle osigurani uvjeti da bi te nejednakosti mogle proizvesti i reproducirati klasne odnose. Ipak će se u slučaju kapitalizma uspostaviti dominantna klasa s dva pola, vlasništvom i kompetencijom, koja odgovaraju isprepletenosti tržišta i organizacije u tom obliku društva. No paradoks je u tome da bismo se, u želji da se oslobodimo dominacije vlasnika do maksimuma razvijajući plansku i organizacijsku dimenziju da bismo na egalitarniji način zadovoljili društvene potrebe, time posve osudili na drugu dominaciju, dominaciju organizatora.

Teza prema kojoj smo u kapitalizmu suočeni s dominantnom klasom koja ima dva pola (vlasništvo i kompetenciju) stoga sadrži, po mom viđenju, nekoliko probleme koje ću pokušati objasniti: kapitalistima je, piše Bidet, potreban menadžer radi upravljanja njihovim poduzećima, ali se preko tog delegiranja razvija druga moć, drugi pol dominantne klase koji je s prvime u odnosu suradnje, ali i antagonizma. Po mom sudu, govoreći o drugom polu dominantne klase, izlažemo se riziku da time kažemo ujedno i previše i premalo. Zapravo je moguće prigovoriti da su kapitalistima potrebne i naoružane snage da bi u posljednjoj instanci jamčile njihovu vlast u odnosu na prijetnje izvana i iznutra. Tako se rađa neka druga moć koja je u odnosu suradnje i antagonizma s moći kapitalista (dovoljno je spomenuti sve teorije o premoći vojno-industrijskog kompleksa u SAD-u, ili napomenuti koliki su se kapitalistički režimi oslanjali na vojne diktature). Stoga ne vjerujem da je vojna moć manje važna od menadžerske; no tada se ne smije zaboraviti ni moć političkih elita, niti kulturna i simbolička moć (Bourdieu, primjerice, u tom smislu proširuje pojam moći; Wright Mills, prije njega, izloživši se u tome Sweezyjevoj kritici, govorio je o eliti vlasti koja ima tri temeljne frakcije: ekonomsku, političku i vojnu).² Ali ako rasuđujemo na taj način, na koji želim podsjetiti samo da bih naznačio jedan otvoreni problem, tada se dalje otvaraju tri mogućnosti: ili uključiti sve te neekonomske dimenzije u drugi pol dominantne klase, onaj kompetencije, ali koji tako postaje preopćenit. Ili pak ustvrditi da postoji mnoštvo dimenzija moći/vlasti, koju međutim organizira neka moć/vlast u posljednjoj instanci kao moć kapitalističkog vlasništva

² Klasično djelo Wrighta Millsa o tome jest *The Power Elite* (1956); kritika Paula Sweezya s marksističkog stajališta izložena je u drugom izdanju njegove knjige *The Present as History: Reviews on Capitalism & Socialism* (1953, 1962).

(koje je zapravo pokazalo ne samo da ima sposobnost otpuštanja menadžera nego i da je kadro srušiti neprijateljske vlade, čak i uz pomoć vojske), što utoliko slabi teoriju o dva pola i skreće je u teoriju o jedinstvenoj hegemonijskoj moći/vlasti. Ili, naposljetku, odlučno izaći iz marksizma koji se pretpostavlja, na način sličan onom Bourdieuovu, prema kojemu postoje raznovrsne sfere u kojima se kapital (ekonomski, politički, kulturni i simbolički) akumulira, odnosno postoji pluralnost sfere vlasti unutar koje nijedna nema primat. Pitanje koje mi se stoga postavlja mnogo je jednostavnije: kako misliti jedinstvo kapitalističke dominacije u pluralnosti sfera društvene moći? A ako je, naprotiv, potrebno odustati od tog jedinstva, zašto se ograničiti samo na dva pola?

3. Demokracija

Sada kada smo, eto, stigli do te točke, valja postaviti dva pitanja koja mi se čine upravo odlučujućima: u kojoj se mjeri nejednakosti vezane uz vlasništvo ili kompetenciju mogu označiti kao klasni odnosi ili oblici dominacije? I kakva je relacija između raznovrsnih modaliteta klasnih odnosa ili odnosa dominacije i ustanova moderne poliarhijske demokracije koja u svom središtu ima višestranačje?

Počijem s prvim pitanjem: znamo da se moderna posredovanja (tržište i organizacija) ne mogu ukloniti i da dva oblika kapitala koja su s tim posredovanjima povezana (vlasništvo i kompetencija) teže tome da se učvrste u klasne odnose. Što da se radi, dakle? U toj točki, Bidet je predložio prije svega normativan odgovor, u smislu principa pravednosti: legitimne su samo one nejednakosti koje su opravdane principom uzdizanja moći onih odozdo. Bidet nam međutim predlaže ono što definira kao “princip pravednosti u nepravednom svijetu”, koji – preuzimajući i preinačujući Rawlsov princip razlike – ustvrđuje “da bude ukinuta svaka nejednakost moći i vlasništva koja ne uzdiže moć onih odozdo” (ERC, 280). S normativnog stajališta, odgovor je jasan: riječ je o ispravljanju Rawlsova principa razlike koji se primjenjuje na glavna društvena dobra, ali nije zaokupljen pitanjima moći i vlasti. S konkretnijeg stajališta, Bidetov princip jest princip borbe: borbe protiv svih nejednakosti koje nisu sukladne kriterijima što ih je princip utvrdio. Ali mogli bismo posumnjati nije li takva borba osuđena na neku vrst Sizifova posla: ustvari, Marx je mislio da dominacija koja je vezana uz vlasništvo može biti nadvladana postklasnim modalitetom koordinacije, tj. organizacijom koja se zasniva na dogovoru svih. Ali ako je par organizacija/kompetencija izvorište dominacije isto toliko koliko i par tržište/vlasništvo, gdje ćemo potražiti put za izlazak iz klasnog društva? Traganje za odgovorom dovodi nas do pitanja demokracije.

Rješenje je zapravo, piše Bidet u *Općoj teoriji moderne*, u “ovladavanju posredovanjima”, u tome da se ona podvrgnu poretku zajedničke riječi: “Socijalizam bi se sastojao u tome da posredovanja budu podvrgnuta poretku riječi, tako da demo-

kracija skroz prožima ekonomiju i upravu, u obliku modelā socijalizma” (TG, 460). Temeljno pitanje dakle jest pitanje demokracije. Posredovanja sa svojstvenom im tendencijom k nejednakosti moraju biti zauzdana putem moći demokratske riječi, koja niječe legitimnost svake nejednakosti koja ne bi bila opravdana principom uzdizanja moći onih koji imaju manje i jesu manji. “Socijalizmom možemo nazvati (piše Bidet u zaključku TG, 447, § 922 C) projekt društva koje odgovara modernoj deklaraciji slobode/jednakosti/racionalnosti, tj. u kojemu bi posredovanja (tržište/organizacija) stajala pod neposrednim nadzorom javne riječi i ne bi uzrokovala klasnu strukturu.”

U svojim je novijim spisima Jacques Bidet specificirao i precizirao na koji način treba shvatiti strategiju emancipacije: polazeći od teorije o dominantnoj klasi s dva pola, on zastupa mišljenje da emancipacija onih odozdo (a koji tako čine, u terminologiji koju je recentno razvio, “fundamentalnu klasu”) mora nužno proći preko rastavljanja dvaju polova dominantne klase i saveza “fundamentalne klase” s polom “kompetencije”. Saveza koji je, prema Bidetu, koliko neophodan toliko i konfliktan, jer je “kompetencija” klasni činitelj koji dakle teži tome da proizvodi klasnu dominaciju; fundamentalna klasa trebala bi provoditi hegemoniju koja bi kompetentne omela da suviše energično zahtijevaju takvu svoju ulogu kada bi oni uspjeli presložiti dominantnu klasu.

Ali to preciziranje koje se odnosi na strategiju socijalističke ili emancipacijske politike ne poništava, po mom sudu, temeljni problem koji ostaje potpuno otvoren, a to je pitanje odnosa između te ideje socijalizma kao demokratskog ovladavanja posredovanjima i njihovih klasnih potencijalitetā te ustanova zbiljske demokracije, tj. moderne poliarhijske (ili pluralističke) demokracije (izraz poliarhija rabim u smislu opisa zbiljske demokracije, slijedeći teoriju Roberta Dahla, koji je tu riječ uveo u politologijsku raspravu³).

Problem koji se postavlja, po mom je sudu ovaj: cjelokupno je povijesno iskustvo antikapitalističkog socijalizma pokazalo da je krajnje teško ostvariti društvenu preobrazbu koja bi bila obilježena jakim podružtvljenjem kapitalističkog vlasništva s jedne strane i prisutnošću pluralističke ili poliarhijske demokracije s druge strane. S jedne strane, znano je da u zemljama kolektivističkog socijalizma nije bilo pluralističke demokracije, pa bi trebalo uistinu razumjeti razloge tome (glavni razlog, po mom sudu, nije totalitarni karakter plana ili organizacije, nego je jednostavno u tome što su upravljači u tim zemljama mislili ili znali da bi otvaranje prema političkoj demokraciji dovelo do pobjede liberalnih i filo-kapitalističkih stranaka, što se doista i dogodilo nakon afirmacije političke demokracije 1989). S druge strane, znano je da u kapitalističkim zemljama, piše Bidet u *Altermarksizmu* (191), “stran-

³ Vidi primjerice: R. A. Dahl, 1956.

ke koje predstavljaju dominantne interese dobivaju glas masa. To je paradoks koji tek treba spoznati”. Postavlja se ipak, po mom sudu, veoma jasan problem: kako sa stajališta normativne političke teorije treba misliti odnos između pravednosti (što za Bideta znači ukidanje svih nejednakosti koje nisu u funkciji uvećavanja moći onih u najslabijem položaju) i političke demokracije? Ako su ta dva pola u proturječju, koji ima prednost? I kakva je vrijednost principa pravednosti koji je postavljen *a priori* u odnosu na demokratske izbore građana?

Dakako, razmišljanjima tog tipa uvijek se može prigovoriti da na demokratske izbore uvijek utječu složeni mehanizmi ideologijske hegemonije, da oni ipak ne daju priliku da se izrazi autonomna i istinska volja građana. U svakom se slučaju time problem u biti ne mijenja. A to je: je li cilj nekog programa emancipacije u tome da se nadahnjuje nekom prethodnom idejom pravednosti ili pak da se usredotoči na cilj istinske demokracije, gdje su građani zbiljski subjekti autonomnih i svjesnih izbora? Treba li biti bliže Rawlsu (umom definiranom principu pravednosti) ili Habermasu (prioritetu demokracije i njezinih procedura)? Što se mene tiče, mislim da treba tražiti neku vrstu ravnoteže, možda tako da se ta dva aspekta misle u njihovoj su-izvornosti; ali bih htio bolje shvatiti kakvo je stajalište Jacquesa Bideta o toj točki, koja je, po mom sudu, jedna od onih kritičkih i najtežih točki za teorijskopoličko promišljanje, a to je kako bi trebalo misliti odnos pravednosti i demokracije.

LITERATURA

- Bidet, Jacques/Duménil, Gérard, 2007: *Altermarxisme, un autre marxisme pour un autre monde*.
- Bidet, Jacques, 2004: *Explication et reconstruction du 'Capital'*, PUF, Pariz.
- Bidet, Jacques, 1999: *Théorie générale. Théorie du droit, de l'économie et de la politique*, PUF, Pariz.
- Bidet, Jacques, 1995: *John Rawls et la théorie de la justice*, PUF, Pariz.
- Bidet, Jacques, 1990: *Théorie de la modernité suivi de Marx et le marché*, PUF, Pariz (talijanski prijevod 1993).
- Bidet, Jacques, 1985: *Que faire du 'Capital'? Matériaux pour une refondation*, Klincksieck, Pariz (2. izd. 2001).
- Dahl, R. A., 1956: *A Preface to Democratic Theory*, University of Chicago Press, Chicago.
- Marcello, Musto (ur.), 2005: *Sulle trace di una fantasma*, Manifestolibri, Roma (Bidetov članak: str. 281-292).

Mills, C. Wright, 1956: *The Power Elite*, Oxford University Press, New York.

Sweezy, Paul, 1953: *The Present as History: Reviews on Capitalism & Socialism* (2. izd. 1962; talijansko izdanje: Einaudi, Torino, 1962).

S francuskoga i talijanskoga preveo
Dragutin Lalović

Stefano Petrucciani

QUESTIONABLE MODERNITY

Summary

Jacques Bidet's theory of modernity is a fascinating research project which confronts us in a challenging way with a series of key theoretical and practical problems. The text focuses on the concepts of metastructure, domination, class and democracy. The most important concept is "metastructure", which is to be perceived as all coordination and legitimation resources (on the economic, legal-political and cultural levels – the overcoming of any transcendental order) at the disposal of the citizens of modernity. These resources can be combined in several different ways, in varied structures of modernity. How are we to understand the ontological status of this metastructure? A full answer confronts us with another question: is it possible to offer a scientific explanation of the genesis of this modern (meta)structure? Thus, if metastructure is some sort of general grammar of modernity, the social structures are an actualisation of the possibilities of metastructure according to the spectrum ranging from the extreme of planned collectivism to the extreme of liberistic capitalism. Consequently, the duality of modernity is manifest in the fact that it is characterised, on the one hand, by universalistic legitimacy and, on the other, by the persistence of forms of (class) domination. According to Bidet, in capitalism a dominant class will be established with two poles – property and competence – which correspond to the interlinkage of market and organisation in such a form of society. For this reason, an attempt to achieve emancipation from the domination of the proprietor, in the case of planned collectivism, developing to the full the organisational dimension in order to satisfy the social needs in a more egalitarian way, necessarily results in the organiser's domination. But the thesis that the dominant class in capitalism has two poles (property and competence) is met with the objection that simultaneously too much and not enough is said about the second pole of this class (of managers). Namely, it remains unclear how we must think the unity of capitalist domination in the plurality of spheres of social power; and if, on the contrary, we must abandon this unity, why should we limit ourselves to only two poles? The author concludes with a discussion of two questions which he deems to be decisive: to what extent can the inequalities related to property or competence

be designated as class relations or forms of domination? And what is the relation between various modalities of class relations or relations of domination, and the institutions of modern poliarchic democracy which is centred on the multi-party system?

Keywords: modernity, capitalism, metastructure, class structure, domination, democracy, Bidet, Marx, Habermas